

Любоў УЛАДЫКОЎСКАЯ

БЕЛАРУСКІЯ КОЛЕРЫ МІЖКУЛЬТУРНАГА ДЫЯЛОГУ

У сучасным свеце ва ўмовах глабалізацыі і пашырэння ўзаемных уплываў народаў і культур усё больш важную ролю адыгрывае міжкультурны дыялог як спроба мірнага канструктыўнага вырашэння самых розных супярэчнасцяў і праблем.

Беларусь з яе багатымі традыцыямі полікультурнасці можа зрабіць свой унёсак у пашырэнне кантэксту міжкультурнага дыялогу.

Нягледзячы на надзвычайную папулярнасць міжкультурнага дыялогу ў навуцы і сацыяльнай практыцы, само паняцце "міжкультурны дыялог" застаецца недастаткова распрацаваным. Гэта часта прыводзіць да падмены паняццяў, калі міжкультурным дыялогам памылкова называюць любыя міжкультурныя, транскультурныя, кроскультурныя камунікацыі, міжкультурную кампетэнтнасць, мультыкультуралізм, полікультурнасць, культурную інтэрферэнцыю і іншакультурныя ўплывы, практыку разнастайных міжнародных абменаў і кантактаў, а нават і міжнародныя адносіны ў цэлым.

Міжкультурны дыялог уключае ў сябе не толькі адпаведны тып узаемадзеяння культур, ён мае на ўвазе дыялог розных груп людзей з уласцівымі ім поглядамі і перакананнямі, а таксама само права на існаванне адрознага, інакшага. Амерыканскі прафесар В.Лідз-Гурвіц заўважае, што міжкультурны дыялог — гэта такі абмен меркаваннямі асобаў і супольнасцяў, адрозных паводле этнічнай, культурнай, рэлігійнай, моўнай прыналежнасці, які патрабуе выслухоўваць адно аднаго, але не абавязкова заканч-

ваць пагадненнямі¹. Міжкультурным дыялогам можна назваць негвалтоўнае ўзаемадзеянне асобаў і супольнасцяў з рознымі сістэмамі каштоўнасцяў і перакананнямі; адкрыты і пачцівы абмен думкамі, які вядзе да глыбейшага разумення і ўспрымання іншых, а значыць, да мірнага, бесканфліктнага вырашэння самых розных пытанняў і праблем.

На дадзены момант існуе ўжо даволі шмат прац, прысвечаных розным аспектам міжкультурнага дыялогу, напрыклад міжкультурнаму дыялогу і спорту, міжкультурнаму дыялогу і дызайну, міжкультурнаму дыялогу і інтэрнэту і г. д. Пытанні тэрміналогіі міжкультурнага дыялогу даволі падрабязна разглядаліся ў працах брытанскага даследчыка С.Даля. Ён звярнуў увагу, што тэрмін "міжкультурны дыялог" у штодзённым ужытку выкарыстоўваецца занадта адвольна, і гэта прытым што міжкультурны дыялог закранае такія важныя праблемы, як ідэнтычнасць і нацыянальныя межы, адрозненні ў сістэмах каштоўнасцяў і г. д.²

Некаторыя вучоныя, як, напрыклад, брытанскі даследчык М.Гірджем³ і польскі сацыёлаг Е.Смоліч⁴, лічаць, што міжкультурны дыялог дае магчымасць вы-

УЛАДЫКОЎСКАЯ Любоў Мікалаеўна.

Генеральны дырэктар установы "Міжкультурны дыялог", кандыдат філалагічных навук, прафесар культурнай антрапалогіі Універсітэта Фларыды (ЗША). Нарадзілася ў г. Слуцк Мінскай вобласці. У 1989 г. закончыла філалагічны факультэт БДУ, у 1994 г. абараніла кандыдацкую дысертацыю на тэму "Канцэпцыя нацыянальнага светапогляду на прыкладзе творчасці Янкі Лучыны". У 2009 г. закончыла дактарантуру на факультэце міжнародных адносін БДУ. Працавала ў Міністэрстве адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь, дырэктарам Нацыянальнага навукова-асветніцкага цэнтра імя Ф.Скарыны. Аўтар манаграфій "Акварэлі любові: канцэпцыя нацыянальнага светапогляду ў творчасці Янкі Лучыны" (Мн., 2000), "Духоўныя ідэалы ў сучаснай культуры Беларусі і каштоўнасці глабалізму" (Мн., 2009), "Як захаваць культурную самабытнасць?" (Мн., 2010), "Міжкультурны дыялог: амерыканская парадыгма" (Мн., 2014), больш за 300 навуковых і навукова-папулярных публікацый.

рашыць палітычныя, сацыяльныя і рэлігійныя канфлікты. Так, Е.Смоліч, напрыклад, сцвярджаў, што міжкультурная камунікацыя, міжкультурнае стварэнне каштоўнасцяў і міжкультурныя пераўтварэнні могуць уплываць на светаўспрыманне людзей, іх крытычнае мысленне. Са свайго боку амерыканская даследчыца Р.Альберт⁵ заўважыла, што, каб вырашыць канфлікт праз міжкультурны дыялог, неабходна засяродзіцца на міжэтычных адносінах, абмежаванні негатыўных стэрэатыпаў і ўрэгуляванні канфліктаў.

Асноўныя падыходы да тэорыі і практыкі міжкультурнага дыялогу з пункту гледжання розных народаў прадстаўлены Вашынгтонскім цэнтрам міжкультурнага дыялогу праз спецыяльны электронны рэестр. Беларускі канцэпт міжкультурнага дыялогу раскрываецца праз ключавое паняцце "выхаванне"⁶. Яно не толькі адлюстроўвае істотную рысу беларусаў — іх шматвяковую пашану да кнігі, ведаў і асветніцтва, але і, падобна да адпаведных польскага і ўкраінскага паняццяў, акцэнт у ўвагу на асобасным пачатку чалавека, яго якасцях і прыярытэтах, бо літаральна азначае выяўленне (даставанне) чагосьці патэнцыяльна схаванага ў чалавеку (напрыклад, здольнасцяў). Як тут не прыгадаць сцвярджанне старажытнагрэчаскага філосафа Платона аб тым, што "навучанне — гэта ўспаміны душы"!

Паколькі ў працэсе дыялогу кожны суб'ект ўдзельнічае ў падзеях іншага, асэнсоўваемая рэальнасць павялічваецца, а разам з гэтым развіваюцца *глабальнае мысленне і пачуццё ўзаемнай адказнасці*. Гэта вельмі важна з улікам таго, што свет становіцца ўсё больш узаемазалежным, ушчыльняецца ўзаемадзеянне паміж людзьмі разнастайных этнічных, рэлігійных, культурных і сацыяльных умоў. Выконваючы ў цэлым канструктыўную ролю на шляху пабудовы ўзаемаразумення, сам міжкультурны дыялог спарадзіў пры гэтым шэраг новых пытанняў і задач. Вынікам культурнага плюралізму сталі канфлікты міжкультурных каштоўнасцяў, звязаныя з: адасабленнем і ўмацаваннем культурнай ідэнтычнасці, барацьбой за аднаўленне гістарычнай справядлівасці (напрыклад, правы афраамерыканцаў у ЗША), пагрозай асіміляцыі, гендэрнай роўнасцю, рэлігійнай талерантнасцю, рацыянальным выкарыстаннем прыродных рэсурсаў, легітымнымі формамі самакіравання, справядлівымі формамі пакарання за крымінальныя злачынствы і інш.

Хоць пад міжкультурным дыялогам можна разумець міжэтнічныя, міжканфесійныя камунікацыі, узаемадзеянне субкультур у межах адной сацыякультурнай прасторы, дыялог сацыяльны (паміж прадстаўнікамі розных прафесійных груп, школ, перакананняў, партый і г. д.) і нават дыялог паміж дзвюма асобамі — носбітамі розных светапоглядаў і культурных кодаў, усё ж міжкультурны дыялог — гэта перадусім канструктыўны дыялог нацыянальных культур, якія адлюстроўваюць светапогляд і жыццёвыя каштоўнасці народаў.

Вось таму **нацыянальная культура** можа выступаць асноўным суб'ектам сучаснага дыялогу культур, які магчымы пры ўмове, з аднаго боку, адсутнасці супрацьстаяння, а з іншага — вернасці ўласным традыцыям і павагі да традыцый іншых народаў. Менавіта такое разуменне міжкультурнага дыялогу — калі прызнаецца права на адметнасць і ў культурнай разнастайнасці бачыцца каштоўнасць, ляжыць у аснове многіх міжнародных актаў, у тым ліку дэкларацый Арганізацыі Аб'яднаных Нацый па адукацыі, навуцы і культуры (ЮНЕСКА). Так, у Дэкларацыі "Аб культурнай разнастайнасці" (2001 г.) адзначаецца, што кожны від творчасці чэрпае свае сілы ў культурных традыцыях, але дасягае росквіту ў кантакце з іншымі культурамі.

Культурная разнастайнасць і міжкультурны дыялог прыходзяць на змену ідэям мультыкультуралізму і становяцца прыярытэтам культурнай палітыкі Еўрасаюза з пачатку 2000-х гг. Тады пачалі дзейнічаць спецыяльныя праграмы, накіраваныя на падтрымку культуры як каталізатара творчага патэнцыялу і стымулятара эканамічнага росту, жыццёвага элемента ў сістэме міжнародных адносін Еўрасаюза. Сёння павышаная ўвага да міжкультурнага дыялогу як аспекту дзяржаўнай палітыкі і кіравання звязаная з праблемамі міграцыі, глабалізацыі і пагаршэння палітычнага клімату ў сусветным маштабе.

2008 год быў абвешчаны ў Еўропе годам міжкультурнага дыялогу, што актывізавала навуковыя дыскусіі і публічныя дэбаты па праблемах культурнай разнастайнасці. У выдадзенай Саветам Еўропы "Белай кнізе па міжкультурным дыялогу" было падкрэслена, што толькі дыялог дазваляе людзям жыць у адзінстве і разнастайнасці. Адсутнасць дыялогу пазбаўляе карысці кожнае новае культурнае адкрыццё, неабходнае для асабістага і сацыяльнага развіцця ў глабальным свеце⁷. Пры гэтым, аднак, заўважаецца, што гэты дыялог павінен быць адкрытым запрашэннем з захаваннем ініцыятывы. Іншымі словамі, нават пры тым што міжкультурны дыялог прадугледжваецца як універсальная практыка, гэта павінен быць працэс знізу.

Еўрапейская культурная палітыка засноўваецца на каштоўнасці паняцця і практыкі міжкультурнага дыялогу, які забяспечвае павагу да разнастайнасці і ўзаемаўзбагачэння нацыянальных культур, моў і традыцый, умацаванне еўрапейскай ідэнтычнасці, канструктыўнае і дэмакратычнае ўзаемадзеянне разнастайных сістэм каштоўнасцяў (на прынцыпах адкрытасці, роўнай годнасці, камунікацыі, салідарнасці, узаемнай адказнасці), распаўсюджванне этыкі дыялогу і дыялагічнага мыслення ў цэлым, мірнае вырашэнне канфліктаў і супярэчнасцяў (этнічных, лінгвістычных, культурных, рэлігійных і інш.) на лакальным і глабальным узроўнях, пашырэнне межаў і магчымасцяў⁸. Далучэнне Беларусі да разнастайных культурных праграм Еўрасаюза дазволіць ёй выкарыстаць досвед краін, у якіх культура ўжо даўно развіваецца ва ўмовах рынку. Мадэлі культурнай палітыкі там

вызначаюцца пагадненнем запатрабаванняў рынку з удзелам высокай культуры, аховай нацыянальнай тоеснасці, а таксама — што ва ўмовах глабалізацыі вельмі істотна — аховай уласных рынкаў культуры.

Дасягненне культурных пагадненняў магчыма пры наяўнасці агульнага культурнага грунту і каштоўнасных падыходаў, адным з якіх выступае *дыялагічнасць мыслення*. Яна суадносіцца з патэнцыялам разумення і разнастайнасці, з суб'ектнасцю, з прынцыпам адкрытасці, адказнасці. Увогуле ж дыялог у розных мовах асацыіруецца з пазітыўнымі каштоўнасцямі: гармонія і павага (японская мова), супрацоўніцтва (карэйская мова), адкрытасць і давер (беларуская мова).

Дыялагічнасці мыслення перашкаджаюць культурныя амбіцыі, якія маюць шэраг гістарычных тыпаў: ксенафобія — нецярпімасць, нянавісць да ўсяго чужога, аж да народафобіі; нацыяналізм, фашызм, антысемітызм; амбіцыі на базе адданасці пэўнай рэлігіі — рэлігійнае супрацьстаянне — рэлігійны дагматызм — фундаменталізм; палітычныя амбіцыі; культурны цэнтрызм; гендэрны, арыстакратычныя амбіцыі⁹. Зразумела, усялякая перавага выклікае непрыняцце і нават варожасць, што зусім не садзейнічае камунікацыі і ўзаемаразуменню.

Аднак гэтыя перашкоды пераадольваемыя. Узаемаўплыў, узаемадзеянне этнасаў прыводзяць да фарміравання ў іх агульных рыс, да адзінства духоўнага жыцця, да роднасці культур. Культурны характар носіць і паняцце нацыі, і паняцце патрыятызму, і паняцце самасвядомасці, таму і нацыянальная ідэнтычнасць, і патрыятызм удзельнічаюць у міжкультурным дыялогу.

Беларусь у міжкультурным дыялогу. Міжкультурны дыялог можа разглядацца як гарантыя і ўмова павелічэння эканамічнага, палітычнага, сацыяльнага, культурнага і творчага патэнцыялу Беларусі. Гэта звязана не толькі з тым, што, як вядома, тыпалагічна і гістарычна наша краіна належыць да еўрапейскай хрысціянскай цывілізацыі. Міжкультурны дыялог іманентна ўласцівы беларусам дзякуючы гістарычнай полікультурнасці і шматэтнічнасці, дэмакратычным традыцыям Вялікага Княства Літоўскага і спрадвечным гасціннасці і адкрытасці.

Міжкультурны дыялог мае перспектывы стаць адным з самых моцных бакоў беларускай рэчаіснасці, асабліва з улікам рэлігійнай і этнічнай талерантнасці беларусаў, а таксама гістарычна сфарміраванай глыбокай пашаны да закону і права. Беларуская культурная традыцыя не проста полікультурная, поліэтнічная і шматканфесійная, стагоддзямі яна ўпітвала ў сябе павагу да асобы і годнасці чалавека, свабоду яго творчага выяўлення. Барацьба за правы і вольнасці ў Беларусі мае цікавую і насычаную гісторыю і яшчэ патрабуе шырэйшага вывучэння і папулярызацыі.

Асаблівую папулярнасць сярод беларусаў заўсёды мелі ідэі роўнасці і справядлівасці, спачуванне і разуменне патрэбаў іншага чалавека. Беларуская ментальнасць ліберальнага тыпу, яна з далёкага мі-

нулага нясе ў сабе давер да інакшага, адрознага, і ў гэтым яе еўрапейскасць (а не толькі ў геаграфічным плане) і накіраванасць на дыялог.

Такія традыцыйныя рысы беларускага менталітэту і нацыянальнай культуры, як талерантнасць, адкрытасць, міралюбства і гасціннасць, адсутнасць рэзкасці і катэгарычнасці формаў, пэўная кансерватыўнасць і адданасць традыцыям, цнатлівасць, паэтычнасць, сардэчнасць, філасафічнасць, спакойны характар, натуральна выяўляюць хрысціянскае светабачанне, што вынікае з гістарычна-геапалітычнай спецыфікі Беларусі. Пра гэта паэтычна-вобразна пісалі беларускія культуролагі і публіцысты Ігнат Абдзіраловіч, Уладзімір Самойла, Вацлаў Ластоўскі, Тамаш Грыб, Леў Гарошка і іншыя яшчэ ў пачатку ХХ ст.

Калі браць пад увагу надкультурны характар дыялогу, які грунтуецца на ўніверсальных, агульных для розных культур каштоўнасцях і ідэалах — як, напрыклад, ідэал свабоды, якім бы розным зместам ён ні напаўняўся, — то можна сцвярджаць, што міжкультурны дыялог у значнай ступені — феномен духоўны.

Свабода як магчымасць выбару, максімальнага раскрыцця чалавечых здольнасцяў і творчай рэалізацыі асобы спараджае імкненне да пазнання іншага, любоў да людзей і разнастайных праяў жыцця, гатоўнасць да канструктыўнага ўзаемадзеяння. Пераадольваць біялагічныя пугі, недавер да чужога, узвышацца да разумення чалавечай агульнасці, еднасці можна дзякуючы развіццю менавіта духоўнага пачатку¹⁰.

У той жа час няправільна зразумелая свабода можа прывесці да атамізацыі грамадства, яго дэмаралізацыі і заняпаду (як, напрыклад, у выпадку падтрымкі прымітыўнага, у тым ліку ў межах мультыкультуралізму з яго прыярытэтам меншасцяў і паліткарэктнасцю). З цягам часу чалавек можа захапіцца эскалацыяй адхіленняў, іх пашырэннем і папулярызацыяй і нават атрымаць дзяржаўную падтрымку сваім дзеянням, як у выпадку з аднаполымі шлюбаў і некаторых краінах Еўропы.

У некаторых пытаннях патрабуецца кансерватызм, які захоўвае не ўчарашняе, старое, непатрэбнае, а асноўныя фундаментальныя пазачасавыя каштоўнасці. Рэклама ж адхіленняў, якая набыла шырокія тэхнічныя магчымасці і не сустракае стрымлівання, падрывае маральнае здароўе грамадства. Варта заўважыць, што імкненні адмяніць маральныя табу не з'яўляюцца пастулатамі свабоды. З гэтага пункту гледжання традыцыйнасць і кансерватызм беларусаў варта вітаць і падтрымліваць, асабліва што тычыцца маральных каштоўнасцяў.

Цікава, што хоць **поліканфесійнасць** не спрыяе нацыянальнай кансалідацыі беларускага народа, аднак дае магчымасць не зводзіць рэлігійнае жыццё да чыста канфесійных пытанняў, спрыяе засяроджванню на духоўных момантах.

На беларускіх землях здаўна цесна суіснавалі праваслаўе і каталіцтва, як цікавая спроба іх сінтэзу нарадзілася ўніяцтва, у эпоху Рэфармацыі і ў XVII ст. быў адчувальны ўплыў пратэстантызму. Да-

следчыца Г. Сініла таксама піша, што з XIV ст., пасля таго як князь Вітаўт адчыніў браму Вялікага Княства Літоўскага яўрэям — і караімам, цэнтрам якіх сталі Трокі (Тракай), і ашкеназам, якія ратаваліся ад пераследаванняў часоў "чорнай смерці" (чумы) на землях Заходняй і Цэнтральнай Еўропы (перадусім у Германіі), — пачала складвацца асаблівая культура яўрэяў-літвакаў, якая ўвабрала ў сябе шмат чаго з беларуска-літоўскага культурнага ландшафту, і цэнтрам якой стала Вільня. Гэты горад, які атрымаў у яўрэйскай традыцыі найменне Йерусалаім дэ-Літа ("Літоўскі Іерусалім"), стаў сімвалам адзінства і шмат-стайнасці культуры самой па сабе, горадам, які назаўжды ўжо належыць культурам, што ў ім скрыжваліся і перапляліся, — беларускай, літоўскай, польскай, яўрэйскай¹¹.

У Беларусі нарадзіліся і выраслі мастакі, самі імёны якіх зрабіліся сімвалам сінтэзу і дыялогу культур — яўрэйскай, беларускай, заходнееўрапейскай, а ў шырокім сэнсе — сімвалам культуры сусветнай, — Марк Шагал і Хаім Суцін. Відавочным прыкладам традыцыйнай для Беларусі верацярпімасці з'яўляецца тое, што ў цэнтры многіх гарадоў суседнічаюць праваслаўная царква, каталіцкі касцёл і сінагога.

Таксама ў Беларусі развівалася і развіваецца мусульманская культура, перадусім татарская, якая актыўна кантактуе з культурай этнічна беларускай.

Беларусь і сёння поліэтнічная і поліканфесійная дзяржава, у якой жывуць прадстаўнікі больш як 100 нацыянальнасцяў. Паводле даных перапісу насельніцтва 2009 года, беларусы складаюць 83,7%, рускія — 8,3%, палякі — 3,1%, украінцы — 1,7%, яўрэі — 0,1%. У Беларусі жывуць таксама чэхі, славакі, літоўцы, латышы, татары, азербайджанцы, армяне, карэйцы, немцы, грузіны, шведы, эстонцы, малдаване, цыганы і інш.

У Беларусі заўсёды існаваў баланс паміж рознымі канфесіямі. Па стане на 1 студзеня 2014 г. у Беларусі зарэгістравана наступная колькасць рэлігійных абшчын: 1615 — праваслаўных, 488 — рыма-каталіцкіх, 520 — хрысціян веры евангельскай, 287 — евангельскіх хрысціян-баптыстаў, 73 — адвентыстаў сёмага дня, 38 — іўдзеяў, 25 — мусульманаў, 15 — грэка-католікаў, а таксама дзясяткі абшчын 17 іншых канфесій¹².

З боку дзяржавы робяцца мэтанакіраваныя захады па забеспячэнні рэлігійнага міру ў краіне. У "Канцэпцыі нацыянальнай бяспекі Беларусі" запісана, што адным з нацыянальных інтарэсаў з'яўляецца "забеспячэнне гарманічнага развіцця міжнацыянальных і міжканфесійных адносін". Афіцыйна сцвярджаецца, што ў Беларусі адсутнічае аснова для этнічнай, канфесійнай, расавай, палітычнай дыскрымінацыі і нецярпімасці, іх асобныя праявы носяць несістэмны і адзінкавы характар.

Вышэйзгаданыя фактары прадвызначылі плюралістычнасць беларускай культурнай парадыгмы і адначасова сталі амбівалентнай крыніцай яе ўнутранага патэнцыялу: з аднаго боку, беларуская культу-

ра на часавым і прасторавым цывілізацыйным уземаўплыве выпрацавала высокую ступень устойлівасці і здольнасці да культурна-моўнай інтэрферэнцыі з захаваннем "культурнага ядра", якое на працягу некалькіх стагоддзяў служыла гарантам перыядычнага нацыянальна-культурнага адраджэння; з іншага боку, высокі ўзровень энтрапіі, якім характарызуецца полікультурнае і трансцывілізацыйнае грамадства, тэарэтычна павінен забяспечваць развіццё сацыякультурнай супольнасці праз засваенне новых культурных формаў і пераўтварэнне існуючых традыцыйных, што ў беларускім выпадку, аднак, тармазілася прыгнечваннем уласна беларускай культурнай традыцыі, а ў некаторых выпадках — і традыцыйнай беларускай кансерватыўнасцю¹³.

Тут можна назіраць хутчэй не дыялагізм, але пэўную расколатасць, што трапна выявіў беларускі пісьменнік Максім Гарэцкі ў назве сваёй аповесці "Дзве душы" (1919). Такая расколатасць, адсутнасць цэласнасці і на ўзроўні персанальным, і на ўзроўні сацыяльным, з аднаго боку, зніжае вагу і магчымасць суб'ектнасці і, такім чынам, прадуктыўнасць і паўнавартаснасць міжкультурнага дыялогу, з іншага ж боку робіць міжкультурны дыялог асабліва неабходным.

У беларускай сітуацыі перакрываўвання розных культурных уплываў міжкультурны дыялог працуе на дасягненне гармоніі паміж захаваннем уласнай культурнай самабытнасці і адкрытасцю іншакультурным уплывам, паміж пашыраным гістарычным гарызонтам і звужаным гістарычным бачаннем.

Пытанне культурнай самабытнасці не з'яўляецца выключна беларускай або ўсходнееўрапейскай праблемай. У эпоху глабалізацыі і размывання культурных межаў яно вельмі актуальнае ва ўсім свеце. Інтэнсіўныя пошукі вытокаў культурнай самабытнасці пачаліся яшчэ ў другой палове XIX ст., калі адбывалася станаўленне новай гуманітарнай дысцыпліны ў сферы тэарэтычнага пазнання культуры, якая ўрэшце падзялілася на этнаграфію, этналогію і антрапалогію¹⁴.

Адным з першых выдатных даследчыкаў у гэтай галіне быў англійскі антраполог Э.Б.Тэйлар, які ў працы "Першабытная культура" даў апісальнае вызначэнне паняцця "культура" ў яе шырокім сэнсе, якое пазней лягло ў аснову сучасных падыходаў. На працягу XX ст. склаўся цэлы шэраг нацыянальных антрапалагічных школ. Так, спецыялісты амерыканскай школы вылучаюць культуру як асноўны і аўтаномны феномен гісторыі (культурная антрапалогія) Брытанскай і французскай школамі культура разглядаецца не як аўтаномная з'ява, а як адна з функцый соцыуму (сацыяльная антрапалогія). Галоўным жа дасягненнем і культурнай, і сацыяльнай антрапалогіі сталі кроскультурныя даследаванні — вынікі параўнальнага аналізу розных культур свету. Найвялікшы ўнёсак у кроскультурныя даследаванні XX ст. зрабіў амерыканец Д.Мердак і яго паплечнікі: з 1937 года пад кіраўніцтвам Д.Мердака пачала складвацца "Рэгіянальная картатэка чалавечых адносін" (Human

Relations Area Files), у якой змяшчаюцца звесткі пра розныя бакі жыцця многіх народаў свету. Картатэка згрупаваная па дзвюх прыкметах — геаграфічнай і прадметнай. Рэгіянальная класіфікацыя — "Агульнае апісанне культур свету" — вызначае восем галоўных геаграфічных рэгіёнаў, якія падраздзяляюцца на меншыя рэгіёны (звычайна па палітычнай прыкмеце); а ўжо ўнутры кожнага субрэгіёна вылучаюцца канкрэтныя культурныя вобласці. Са згаданых некалькіх тысяч культур падрабязна апісаныя больш за 300. Прадметная класіфікацыя — "Агульнае апісанне культурных матэрыялаў" — уключае 79 вялікіх раздзелаў, кожны з якіх падраздзяляецца на канкрэтныя змястоўныя катэгорыі (усяго прадстаўлена 700 рубрык)¹⁵.

Відавочна, што культурная самабытнасць кожнага народа носіць амбівалентны характар: з аднаго боку, прыродны, натуральны, які звязаны з ландшафтам, кліматам, фарміруе пэўнае этнічна-культурнае светаадчуванне, светабачанне, светаўяўленне; з іншага боку — духоўна-ідэйны, які фіксуецца адпаведным узроўнем нацыянальнай самасвядомасці і культурнай ідэнтычнасці, а таксама ўнутранай, іманентнай патрэбай (асобы і ўсяго народа) творчасці, самавыяўлення, самаўдасканалення, маральна-духоўнага ўзрастання і духоўнага жыцця ў цэлым.

І прыродны, і духоўна-ідэйны бакі культурнай самабытнасці народа глыбока адлюстроўваюцца ў яго мове. Сувязь мовы з нацыянальнай культурай рэалізуецца праз адпаведную карціну свету, праз культурную канатацыю, зместам якой выступае, напрыклад, культурна-нацыянальны сэнс фразеалагізмаў¹⁶.

Беларуская мова — фундаментальная каштоўнасць не толькі беларускай нацыі, але і беларускай дзяржавы. Ідэя пра полікультурнасць і шматмоўнасць беларускага грамадства не змяняе, а толькі павялічвае ролю нацыянальнай мовы ў сацыякультурным развіцці грамадства і наладжванні міжнароднага дыялогу. Думаецца, што беларуская мова павінна быць узведзеная ў абсалютную нацыянальную каштоўнасць незалежна ад функцыянальнай ролі ў жыцці грамадства і незалежна ад колькасці карыстальнікаў ёю. Мова — гэта не толькі сродак камунікацыі, гэта яшчэ адмысловы культурны код і сістэма каштоўнасцяў, што ляжыць у аснове суб'ектнасці культуры, якая вядзе дыялог.

Міжкультурны дыялог можа служыць асновай салідарызацыі беларускага грамадства, аднак сітуацыя ўскладняецца незавершанымі працэсамі фарміравання нацыянальнай ідэнтычнасці і неабходнасцю яе ўмацавання. Праблема разнароднасці і суіснавання ўзаемавыключальных версій калектыўнай ідэнтычнасці беларусаў (тутэйшасць, заходнерусізм, савецкая ідэнтычнасць, нацыянальна-культурная ідэнтычнасць, еўрапейская ідэнтычнасць і інш.) у апошні час стала даволі актыўна распрацоўвацца навукоўцамі, сведчаннем чаго з'яўляецца, напрыклад, манаграфія "Калектыўныя ідэнтычнасці беларусаў", падрыхтаваная з удзелам даследчыкаў з Польшчы, Беларусі, Украіны, Чэхіі і ЗША пад кіраўніцтвам прафесара Р.Радзіка¹⁷.

Як фундаментальная мадэль дэмакратычнай камунікацыі, як дыялог субкультур, як сацыяльны дыялог і як форма ўключэння ў глабальны кантэкст міжкультурны дыялог у Беларусі прадстаўлены недастаткова. З'яўляючыся атрыбутыўнай характарыстыкай беларускай традыцыі з яе полікультурнасцю і дэмакратычным характарам прававой гісторыі, міжкультурны дыялог павінен развівацца ў Беларусі больш інтэнсіўна.

Сёння пытанні культурных камунікацый распрацоўваюцца шэрагам структурных падраздзяленняў універсітэтаў Беларусі (факультэтам міжкультурных камунікацый Мінскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта, кафедрай лінгвістыкі і міжкультурнай камунікацыі Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта, кафедрай культуры мовы і міжкультурных камунікацый Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта, кафедрай міжкультурнай камунікацыі Інстытута сучасных ведаў імя А.С.Шырокава), дзе міжкультурныя камунікацыі даследуюцца пераважна ў сферы літаратуразнаўча-лінгвістычнай ці ўласна культуразнаўчай. Выключная роля адводзіцца мастацкай літаратуры: яна аперыруе і карыстаецца сістэмай нацыянальных каштоўнасцяў (у тым ліку мовай), звернута да шырокага кола грамадства, праз пераклады твораў іншых літаратур узмацняе энергетычнае поле ўласнай нацыянальнай культуры і пашырае формы міжкультурнага ўзаемадзеяння.

Як асобны навуковы напрамак міжкультурны дыялог пачаў разглядацца ў Беларусі з 2010 г. у межах дзейнасці Цэнтра міжкультурнага дыялогу, пераўтворанага ў 2012 г. ва ўстанова "Міжкультурны дыялог", якая з'яўляецца часткай сусветнай сеткі падобных арганізацый, такіх як Цэнтр міжкультурнага дыялогу ў г. Анталыя (Турцыя), Цэнтр міжкультурнага дыялогу ў г. Таронта (Канада), Цэнтр міжкультурнага дыялогу Арэгонскага ўніверсітэта (ЗША), Цэнтр міжкультурнага дыялогу ў г. Вашынгтон (ЗША), Цэнтр міжкультурнага дыялогу ў Македоніі, Цэнтр кроскультурных даследаванняў у г. Велінгтан (Новая Зеландыя), Аўстралійскі фонд глабальнага дыялогу, Інстытут міру і дыялогу ў г. Вена (Аўстрыя), Таварыства дыялогу ў г. Лондан (Вялікабрытанія), Міжнародны цэнтр міжкультурнага абмену ў г. Сіена (Італія), Нідэрландскі фонд міжкультурнага дыялогу і інш.

Поруч з правядзеннем міждысцыплінарных навуковых даследаванняў па пытаннях міжкультурнага дыялогу і вывучэннем перспектыўных шляхоў развіцця беларускай культуры на сучасным этапе ўстанова "Міжкультурны дыялог" ставіць перад сабой задачы беларускай культурнай дыпламатыі: распаўсюджванне ведаў пра Беларусь, самабытнасць і адметнасць яе культуры, гістарычныя асаблівасці, захаванне і развіццё культурных традыцый; паглыбленне міжнародных сувязяў у сацыякультурнай сферы, паляпшэнне міжкультурных камунікацый.

Менавіта культурная дыпламатыя як істотная частка міжкультурнага дыялогу валодае ўнікальнай

здольнасцю ўплываць на глабальную грамадскую думку і ідэалогію людзей, супольнасцяў, культур і краін. Як мяккая сіла ў сістэме глабальнай палітыкі, здольная пераканаць праз культуру, каштоўнасці і ідэі (у супрацьвагу жорсткай сіле, якая ўжывае войскі), культурная дыпламатыя не другасная ў адносінах да палітычнай ці эканамічнай дыпламатыі, але хутчэй функцыянуе як іх унутраны кампанент.

Захаванне культурнай самабытнасці вымагае не ў апошнюю чаргу і комплекснага, сістэмнага, міждyscyплінарнага навуковага даследавання феномену і тэндэнцый развіцця нацыянальнай культуры, пашырэння прысутнасці беларускай культуры ў свеце, у тым ліку праз папулярызацыю культурных здабыткаў.

У многіх краінах (Польшчы, Германіі, Латвіі, Славакіі, Балгарыі і інш.) існуюць інстытуты, мэтай якіх з'яўляецца назапашванне і сістэматызацыя ведаў пра нацыянальную культуру і папулярызацыя краіны ў свеце шляхам сістэмнага мэтанакіраванага распаўсюджвання інфармацыі пра яе культурныя, навуковыя, духоўныя, грамадскія здабыткі і дасягненні.

На рубяжы 1990 — 2000-х гг. функцыі культурнай дыпламатыі выконваў Нацыянальны навукова-асветніцкі цэнтр імя Ф. Скарыны, які на працягу 1991—2004 гг. ажыццявіў шэраг праектаў, накіраваных не толькі на вывучэнне, развіццё і папулярызацыю беларускіх культурных традыцый, але і на паглыбленне грамадска-культурных сувязяў Беларусі з іншымі краінамі, у тым ліку з Францыяй, Вялікабрытаніяй, Італіяй, Польшчай, Літвой і г. д.

У захаванні культурнай самабытнасці і пашырэнні прысутнасці беларускай культуры ў свеце пэўную ролю можа адыграць і беларуская дыяспара, якая захоўвае нацыянальныя адметнасці праз розныя арганізацыйныя формы: групы, суполкі, зямляцтвы і рэгіянальныя альбо агульнадзяржаўныя нацыянальна-культурныя і грамадскія рухі ўключна¹⁸. Пытанне аб колькасным памеры беларускай дыяспары застаецца адкрытым: лічыцца, што за мяжой пражывае каля 3 млн беларусаў. На вялікі жаль, колькасная перавага над беларусамі ў замежжы рускіх, палякаў, украінцаў пры невысокім узроўні нацыянальнай свядомасці нашых суайчыннікаў прыводзіць да размывання іх ідэнтычнасці. Тым не менш культурная спадчына беларусаў замежжа належыць да культурных здабыткаў усёй нацыі.

Такім чынам, сёння міжкультурны дыялог важны для ўсёй чалавечай супольнасці і кожнага народа, паколькі дапамагае ўсталяваць баланс паміж захаваннем культурнай самабытнасці і адкрытасцю іншаземным уплывам. Як дыялог нацыянальных культур ён вымагае абароны нацыянальнай мовы, культурнай самабытнасці, уласных інтарэсаў і суверэнітэту, а таксама актуалізуе беларускую культурна-гістарычную традыцыю з яе павагай да асобы і права. Як дыялог субкультур, этнічных культур і рэлігій міжкультурны дыялог развівае каштоўнасці канструктыўнай і ўзаемаўзбагачальнай полікультурнасці і шматканфесійнасці, забяспечвае фарміраванне адкрытага

мыслення як перадумовы адкрытага грамадства. Як дыялог сацыяльны ён будзе дэмакратычную мадэль камунікавання розных сацыяльных рухаў, партый, ініцыятыў і асобаў з рознымі светапоглядамі і шкалай каштоўнасцяў, салідарызуе беларускае грамадства. На міжнародным і глабальным узроўнях міжкультурны дыялог уключае Беларусь у сусветныя культурныя працэсы, у тым ліку ў еўрапейскі кантэкст з яго культурнай разнастайнасцю.

Весці міжкультурны дыялог на міжнародным узроўні можна толькі пры ўмове наяўнасці яго суб'ектаў, гэта значыць саміх нацыянальных дзяржаў і культур. Важная не толькі моц дзяржавы, але і моц, цэласнасць нацыянальнай культуры, яе адметнасць, самабытнасць і здольнасць ствараць артэфакты агульначалавечага значэння. Вось чаму міжкультурны дыялог вымагае не толькі развітай нацыянальнай культуры, але і яе падтрымкі — як з боку дзяржавы, так і грамадзянскай супольнасці.

¹ Leeds-Hurwitz W. Intercultural Dialogue // <https://centerforinterculturaldialogue.files.wordpress.com/2014/02/key-concept-intercultural-dialogue>

² Dahl S. Culture and Culture Transformation. ECE, 1997.

³ Guirdham M. Communicating across Cultures at Work: second edition. New York, 2005.

⁴ Smolicz J. Cultural Democracy and Ethnic Pluralism: Multicultural and Multilingual Policies in Education. Frankfurt, 2005.

⁵ Albert R. Latinos/Latinas in the United States: Diversity, cultural patterns, and misconceptions. Oxford, 1998.

⁶ Uladykouskaja L. Vyhavanne // <http://centerforinterculturaldialogue.org/publications>

⁷ White Paper on Intercultural Dialogue: Council of Europe, 2008.

⁸ Culture programme: a serious cultural investment / European Commission — Culture [Electronic resource]. — 2008. — Mode of access: http://europa.eu/pol/cult/index_en.htm. — Date of access: 07.08.2008.

⁹ Гуревич П.С. Культурология. М., 1996.

¹⁰ Уладыкоўская Л.М. Духоўныя ідэалы ў сучаснай культуры Беларусі і каштоўнасці глабалізму. Мн., 2009.

¹¹ Сініла Г. Значэнне дыялогу для жыцця нацыянальнай і сусветнай культур і для пошукаў ідэнтычнасці // Захаванне нацыянальнай самабытнасці ў кантэксце развіцця міжкультурнага дыялогу. Мн., 2011. С. 79—91.

¹² Одиноченко В. Религиозная ситуация в современной Беларуси. 2014 // <http://www.geopolitika.lt/?artc=7073>.

¹³ Уладыкоўская Л. Як захаваць культурную самабытнасць? Мн., 2010.

¹⁴ Каравкин В.И. Идеальная модель культуры. М., 2010. С. 33.

¹⁵ Human Relations Area Files: Pickler Memorial Library, Truman State University.

¹⁶ Уладыкоўская-Канаплянік Л. Акварэлі любові: Канцэпцыя нацыянальнага светапогляду ў творчасці Янкі Лучыны. Мн., 2000.

¹⁷ Tożsamości zbiorowe Białorusinów / pod red. R.Radzika Lublin, 2012.

¹⁸ Беларуская дыяспара: нарысы гісторыі і сучаснага стану / М.М. Бацян [і інш.]. Мн., 2006. С. 5.